

Gülxarə ƏHMƏDOVA

AMEA Folklor İnstitutu

E-mail: ehmedova.65@inbox.ru

<https://doi.org/10.59849/2309-7949.2023.1.147>

QARABAĞDA İNANCLAR

Açar sözlər: Qarabağ, inanc, folklor, məişət, deyimlər, sınaqlar

SUMMARY

BELIEFS IN KARABAKH

The article talks about the beliefs used in the vernacular in the Karabakh region of Azerbaijan. The materials collected from Karabagh speakers for research were included in the article and specific texts were included in the analysis. Beliefs are grouped by topic, with some similar texts compared. The meanings of many beliefs are explained. These beliefs were also compared with similar variants collected from other regions when they were included in the analysis. The main characteristics of those beliefs were investigated and the reasons that created these characteristics were tried to be discovered.

The research shows that, as in other regions of Azerbaijan, the beliefs that exist among the people in the Karabakh region and are not so much related to religion, but rather based on mythical thinking, have been tested for a long time and are widely spread among the people. Every faith has ancient historical roots in its origin.

Key words: Karabakh, faith, folklore, everyday life, idioms, tests

РЕЗЮМЕ

ПОВЕРЬЯ В КАРАБАХЕ

В статье рассказывается о поверьях, которые используются в народе, в Карабахском регионе Азербайджана. В статью включены собранные у карабахских сказителей материалы для исследования, а конкретные тексты включены в анализ. Поверья сгруппированы по темам, и сравниваются некоторые похожие тексты, также было дано смысловое объяснение значений многих поверий.

Исследование показывает, что, как и в других регионах Азербайджана, верования, поверья существующие среди населения Карабахского региона и не столько связанные с религией, сколько основанные на мифологическом мышлении, давно проверены и широко распространены среди людей. Каждая вера имеет в своем происхождении древние исторические корни.

Ключевые слова: Карабах, поверья, фольклор, быт, идиомы, тесты

İnanclar folklorun ən qədim janrlarından biridir. Bu janr özündə çox qədim mifoloji düşüncəni yaşadır. Qarabağ bölgəsi də inanclarla zəngin bölgələrimizdən biridir. Bu bölgədən toplanmış inancların variantlarına digər bölgələrimizdən toplanmış folklor materialları arasında da rast gəlmək mümkündür. Odur ki, bu inanclar da ümumazərbaycan folklorunun bölgə variantlarıdır. Görkəmli folklorşünas alim Azad Nəbiyev inanclarla bağlı yazır: “İbtidai insan ailə, məişət

həyatında, təbiəti dərk etmə prosesində rast gəldiyi yüzrlə hadisələrlə bağlı inanclar yaratmışdır. Qədim insanın çoxsahəli əmək həyatı, real və mifik təsəvvürləri, astral görüşləri xalq inanclarının yaranmasına mühüm təsir göstərmişdir” (Nəbiyev: 2002, s.312)

Azərbaycan folklorunda inanclar təxminən belə qruplaşdırılır: məişətlə bağlı inanclar; təbiət hadisələri, bitki və heyvanat aləmi ilə bağlı inanclar; astral təsəvvürləri əks etdirən inanclar; əsatiri görüşlərlə bağlı inanclar.

Bu mövzularla bağlı inanclar Azərbaycanın bütün bölgələrində yaşayan insanların inam və düşüncələrində özünə yer almışdır. Qarabağ Azərbaycanın folklorla zəngin bölgəsidir. Burada folklorun digər janrları ilə yanaşı, inanclar da əhəmiyyətli yer tutur. Həmin bölgəyə məxsus nümunələrin strukturuna nəzər saldıqda gözə dəyən ən formal əlamət inancların bir qisminin bircə cümlədən ibarət olmasıdır:

Gecə əncil ağacının altında yatan adamın ağzı əyilər.

Həyatında sarımsaq əkməyin düşər-düşməzi olar.

Həyətdə itin ulamağı yaxşı əlamət deyil.

Bu tip inanclarda mətnin özü verilir, amma izahı verilmir. Amma bu, mütləq hal deyil. Belə ki, bəzi inanclar yalnız bircə cümlədən ibarətdir, amma o cümlədə həm inanc verilir, həm də onun izahı var:

Şər vaxdı evi silif-süpürmək, yığışdırmaq olmaz, düşər-düşməzi olar.

Bayram günlərində qara geyinmək olmaz, günah sayılır.

Lakin həcmcə daha geniş olan inanclar da var ki, bunlar kiçik mətn şəklindədir. Bu mətnlərdə həm inancın özü, həm də daha geniş formada izahı verilir. Bu quruluşda olan nümunələri daha az deformasiyaya uğramış mətnlər hesab etmək olar. Məsələn:

Qapının arasında durub, hər iki əli ilə qapının sağ və sol tərəfindən tutmaq pis əlamət sayılır. İnanca görə, evdən ölü çıxı bilər. Ona görə də hər iki əlini arxa və qarşı tərəfə vurub gülmək lazımdır.

“Qədim insanların ilkin təsəvvürlərində uğur və uğursuzluq anlayışları ilə bağlı sınaqlar da geniş yer tutmuşdur. Bir sıra ilkin inancların yaranması da bununla əlaqədar olmuşdur. Uğur və uğursuzluq əsasən bir iş arxasınca getmə, səyahətə çıxma və eləcə də gündəlik məişət həyatı çərçivəsindəki müşahidələrlə bağlı idi” (Nəbiyev: 2002, s.312). Qarabağ bölgəsinə məxsus uğur və uğursuzluqla bağlı inanclar insanların gündəlik həyatında inandıqları etiqadlardır. Məsələn:

Kimin həyatında gecələr bayquş ulasa, o evdə nəsə pis hadisə olacağına işarədir. İnanclara görə, həmin evin adamlarından biri şər vaxtı bayquş gəlib ulayan zaman birinci gün duz-çörəyə and verib deyərlər: səni and verirəm bu duz-çörəyə, bir ziyanıq verməmiş çıx get. Əyər sabahısı gün yenə gəlsə, od yandırıb bayquş olan ağaca tərəf aparıb oda da and verirlər. Əyər yenə də

getməsə, Qurana and verirlər. Əyər bayquş çıxıb gedərsə, bəla da gedər. Yox, əyər getməsə, nəsə pis hadisə olacaq.

Bu inancın digər variantı isə belədir:

Evin başına, yaxut ağaca qonan bayquşu qorxutmaq – uçurtmaq və onun bir də oralara qayıtmaması üçün odlu kösöyü – kösövü ona tərəf atmaq lazımdır. Bayquşun ayağını kəsmək üçün siniyə – məcməiyə su, çörək, duz qoyaraq ucadan:

Bay quşu

Baylar quşu – deyib, suya, çörəyə, duza and verərək ordan çıxıb getməsini diləyirlər.

Qarabağ bölgəsinə məxsus inancların mövzu dairəsi genişdir. Bölgədə yaşayan insanların həyatının bütün sahələrinə aid inanclar bu gün də xalq arasında işləkdir. Yeni doğulmuş uşaqlar, zahı qadınlar haqqında inanclara əksər ailələrdə bu gün də əməl olunur. Məsələn:

Təzə doğulan uşağın qırxı çıxana qədər həmin evə çiy ət, dərman aparmaq olmaz, uşaq xəstələnə və ya ölə bilər. Təzə doğulmuş uşağın və ananın on günlük suyun tökmək üçün oğlandırsa, on ədəd buğda, qızdırsa, arpanı suya töküüb çiməndən sonra qüsul verilir. Qırxın tökəndə isə qırx buğda, qırx arpa tökmək lazımdı. On və qırx tökülən zaman əvvəlcə ana, sonra isə uşaq çimib qüsul almalıdır. Körpə uşaqlara qırx suyu tökmək adəti digər türk xalqlarında da vardır. Bu mənada türkiyəli alim Y.Kalafat yazır ki, ananın və övladının qırx suyu tökülməsi adəti Türküstanda, Qafqazda, Orta Şərq və Balkan türklərində də müşahidə edilir. Qırx suyuna gümüş, dəmir qəpiklər atıldığına Trabzon və Qars vilayətlərində də rastlanılır. Bundan başqa, qırx suyuna qırx fındıq, qırx daş, qırx muncuq, qırx təsbeh dənəsi atanlar da olur (Kalafat Y: 2002, s.252).

Təzə doğulan uşağın qırxı çıxana qədər evə kənar adam gələndə uşağı çölə çıxarırlar. Qonaq evə keçəndən sonra uşağı evə gətirirlər.

Təzə doğulmuş uşağın başını bir yaşı olmamış qırxmaq olmaz. Yaşı tamam olanda qırxmaq lazımdır. Yoxsa “mundar tükü üstündə qalıb” deyirlər.

Uşağın ayağının altından öpəndə deyirlər ki, uşaq gec yeriyyət.

Uşağın qırxı çıxandan sonra dırnağın tutub dayısının cibinə tökərlər.

Təzə doğan qadının paltarına sancaq taxırlar ki, şər qüvvələr toxunmasın.

Uşağı olmuş zahı qadınlar qırx gün ərzində harda bir-birin görsələr, yaxalarında sancaqlarını dəyişərlər.

Uşağı oynadan adam ayaqları arasından keçirsə, uşağın boyu balaca qalar.

Uşağın boynunun arxasından öpəndə uşaq küsəyən olar. Uşağın bir əlindən öpmək olmaz, ikinci əlindən də öpmək lazımdır. Çünki uşağa nəsə ola bilər.

Təzə doğulan uşağın üstünə azyaşlı uşaq gələrsə, həmin uşağın paltarının ətəyin isladarlar.

Yas mərasimi ilə bağlı inanclar bölgədə geniş yayılmışdır. Bu inanclarda xalqın kədərli anının emosiyaları, düşüncə və davranışları əks olunmuşdur. Bu mövzu ilə bağlı inanclarda xalqın vəfat edənin ehtiramı ifadə olunur. Axirətinin gözəl olması üçün, mərhumun yaxınlarını şəxsi qüvvələrdən qorumaq üçün müəyyən ayinlər icra edilir. Məsələn:

Yas yerindən gələndə birinci ayaqyoluna gedib, sonra əlini yuyub evə keçmək lazımdır ki, yasın ağırlığını evə gətirməsin.

Qəbiristanlığın yanından keçərkən hansısa qəbri göstərmək üçün barmağını uzadırsansa, həmin barmağı asdaca dişləyib ayağının altına qoyub, yavaşca ayaqlayırsan.

Ölmüş adama kimin əli dəyibsə, həmin adam ruflu sayılır. Ölü dəfn olunandan sonra ruflu adam çimif, qüsul verif rufun tökməlidir. Əks halda, ruflu adam əlini kimə vursa, o adam da ruflu sayılır.

Yas olan evi birinci gün kim süpürsə, yeddi gün də həmin adam süpürməlidir.

Hansı evdə ölü ölüb qırxı çıxmayıbsa, həmin evdən başqa ölü yerinə getmək olmaz. İnanca görə, evdə başqa ölü ölə bilər. Buna deyirlər, qırx qırxa qarışıb.

İnanca görə, vəfat etmiş insanı son mənzilə yola salarkən gözü evdəkilərdə qalmasın deyər, dalınca – ətrafındakılar görmədən – bir daş atıb deyəllər:

Altın torpaq,

Üstün daş.

Yağış yağar,

Kəfənin olar yaş.

Bu dünyadan apardığın olsun

Bir dənə daş (AFA: 2002. VIc., 388).

Azərbaycan folklorunda günün bir hissəsinin adı olan “axşamçağı” sözünə sinonim olaraq xalq arasında “şər vaxtı” işlənməkdədir. Xalq təfəkkürünə görə, şəxsi qüvvələr günün bu vaxtında çox fəal olur. İnsanlar onun ziyanlarından – şərdən qorunmaq üçün el arasında yəqin edilmiş bir çox ayinlərə ciddi şəkildə əməl edirlər. Məsələn:

Şər vaxtı isti suyu yerə tökməzlər. Əyər tökəllərsə, “bissimillah” demək lazımdır.

Şər vaxtı evdən qonşuya süd, qatıq duz vermək olmaz. Ona görə ki, evin bərəkətini vermiş olursan.

Şər vaxtı dırnaq tutmaq olmaz. Həmin adam ölə bilər.

Şər vaxtı evdən duz-çörək verməzlər. Ona görə ki, evin bini-bərəkəti qaçar.

Şər vaxtı evi silif-süpürmək, yığışdırmaq olmaz, düşər-düşməzi olar.

Toy mərasimi ilə bağlı inanclar, demək olar ki, Azərbaycanın əksər bölgələrində işlənən nümunələrin ya eynisi, ya da variantıdır:

Toy mərasimi ilə bağlı inanclar Qarabağ bölgəsində özəlliği ilə seçilir.

Təzə gəlinin cehizin bəzəməyə elə adam getməlidir ki, o adamlar sağlam və xoşbəxt adamlar olsun ki, bu evlilik uğurlu olsun.

Təzə gəlinin qucağına oğlan uşağı qoyurlar ki, birinci oğlu olsun.

Toy günü gəlinin güzgüsü və ya çırağının şüşəsi qırılsa, həmin ailənin uğursuz olacağına işarədir.

Nişan üzüyünü satmaq, itirmək yaxşı əlamət sayılmır.

Səfərlə bağlı inanclar da işləkliyinə görə çox aktivdir:

Səfərə çıxan zaman əyər qarşına sarıbənz və göygöz adam çıxsa, mütləq evə qayıdıb səfəri təxirə salmaq lazımdı, çünki səfər uğursuz olar. Türkiyəli alim Y.Kalafatın yazdığına görə, qaqauz türklərində də mavi gözlü adamların gözündə bədnəzər olduğu göstərilir. Müəllif xüsusilə qırxı çıxmamış körpələrin mavi gözlü adamlara göstərilməməsini yazmış, mavigözlü insanın bədnəzərli olması inancına Dağıstan, Anadolu, Şimali Mesopotomiya türklərində rastlandığını qeyd etmişdir (Kalafat Y: 2002, s.255).

Səfərə çıxan adamın arxasınca su atarlar ki, səfəri uğurlu olsun.

Bölgədən toplanmış inanclar sırasında Novruz bayramı və digər mərasimlər, ilin fəsilləri, günün müxtəlif hissələri – səhər, axşam, gecə və s. təbiət hadisələri, müəyyən xəstəliklər, yuxu ilə bağlı, məişətin əksər sahələrinə aid nümunələr yerli sakinlərin mifik təsəvvürlərini əks etdirir. Sadaladığımız mövzulara aid bir sıra nümunələrə nəzər salaq:

Novruz bayramında qara geyinmək olmaz. Hər evdə qoorğa qovrulmalı, yumurta boyanmalı, bütün təmizlik işləri görülməlidir.

Novruz bayramında qapılar bağlanmamalıdır. Bayram axşamında uşaqlar torba atardı. Heç kimin torbası boş qayıtmamalıdır.

Axır çərşənbədə bulaşılıq qab-qacağı yumaq olmaz. Evin ruzi və bərəkəti gedər, səhərisi günü yumaq lazımdır.

Qarabağ bölgəsində yaşayan insanların məişəti ilə bağlı çox işlənən inanclara aşağıdakıları da misal göstərə bilərik.

Toyuğu qadının kəsməyi həm günah, həm də haram sayılır.

Toyuqların içində fərə banlayırsa, o da yaxşı əlamət deyil. Mütləq həmin fərənin başını kəsmək lazımdır.

Toyuğu mütləq kişi xeylağı kəsməlidir. Toyuğun başını qıvləyə tutub kəsdikdən sonra bıçağın və toyuğun boğazının qanını kəsən adam yumalıdır. Yoxsa həmin toyuq haram sayılır. Hətta qədim zamannarda toyuğu kəsdikdən,

onun iri tüklərini yolduqdan sonra qalan xırda tüklərini ocaqda ütülər. Sonra içini təmizləyirlər. Toyuğu içi təmizlənməmiş suya salanda mundar sayılır.

Cücələr böyüyüb kəsilmə vaxtı çatanda mütləq cücələrin içində olan xoruzların biri banlamalıdır. Yoxsa kəsmək olmaz, haram sayılır.

Pişiği vurmaq olmaz, çünki günah sayılır.

Qonşu qonşuya süt-qatıq verəndə həmin qabı yumamış qaytarmaq lazımdır. Əks təqdirdə həmin evin bərəkəti qaça bilər.

Təndirdən çıxan isti çörəyi birinci ailəli qadın yeməz, əyər yesə, əri ölər. Ətrafda it-pişik olarsa, birinci onlara vermək lazımdır.

Yemək yeyəndə çörəyi kəsən zaman “bissimillah” demək lazımdır, yoxsa cinlər də həmin süfrədə oturur qarşısında.

Üzərliyi dərən zaman onun dibinə mütləq qəpik və ya çörək qoymalısan, yoxsa həmin üzərliyin təsiri olmaz.

Qarşısında olan adamın üstünə əsnəmək və gərnəşmək olmaz. O zaman bütün ağırlığını, azar-bezarını həmin adamın üstünə tökürsən. Ona görə də əsnəyəndən sonra əlini üç dəfə ağzına və sinəsinə vurmaq lazımdır.

Dırnağını tutub əlini yumamış yemək yemək mundar sayılır. Hətta çətinə düşəndə əhd edirlər ki, əyər bu müşkül işim düzəlsə, itin yal içdiyi qabda su içəcəm. Bu ona bərabərdir.

Evdə güzgü qırılmağı pis hadisə olacağına işarədir. Folklorşünas B.Abdullayev güzgünün toy mərasimində də böyük əhəmiyyət daşıdığını qeyd etmişdir. Gəlin hər evinə köçərkən qarşısında güzgü tutulmasını tale və ya bəxt güzgüsü hesab edilməsi ilə əlaqələndirən alim, güzgünün çox qədim təsəvvürün, ibtidai dünyagörüşün məhsulu olduğunu yazır. Adamlar belə qənaətdə olublar ki, şər, bədxah qüvvələr hər an gəlinə xətər toxundura bilərlər. Şər qüvvələr, məlum olduğu kimi, əsasən, oddan, işıqdan, həmçinin işığı, parıltını əks etdirən dəmir vasitələrdən qorxurlar. Odur ki, gəlinin yanında şam yandırmaqla bərabər, qarşısında güzgü də tutmuşlar. Müəllif həmçinin evdə yeni doğulmuş uşağın başının altına güzgü qoyulmasını, yaxud təzə evə köçəndə öndə güzgü aparmaq adətini şər qüvvələrin güzgüdən qorxması inancı ilə əlaqəli olduğunu göstərmiş, güzgü sınırsa, bu zaman nikahın və ya planlanan hər hansı işin uğursuzluğuna inanıldığını qeyd etmişdir (Abdullayev B: 1989, s.24).

Qadınların ocaqlara, pirlərə qüsul almamış getməkləri günahdır.

Süpürgə kimə dəysə, həmin adam üç dəfə süpürgəyə tüpürüb deyir: nəhlət şeytana.

Kimin həyatında ala saxsağan qarıldayırsa, deyərlər ki, qəjələ, xeyir xəbər. Həmin evə qonaq gələcəyini xəbər verir. O saxsağanı qovmaq olmaz.

Sağ göz səyriyəndə xeyirə, sol göz səyriyəndə şərə işarədir. Ona görə də deyirlər, xeyirə səyrisin.

Sağ əl qaşınanda pul gələcəyinə işarədir. Sol əl qaşınanda pul gedəcəyini deyirlər.

Təzə evə köçəndə evə birinci pişik buraxırlar ki, evi gəzib bütün nəzəri-nəfsi götürsün (Qarabağ: 2012. III c., 155).

Bir tikə ov əti insanı qırx gün pak saxlayır (Qarabağ: 2014. VIII c., 363).

Qız uşağı qonşuya çörəyə gedərsə, onu əliboş qaytarmaq günahdır (Qarabağ: 2014. IX c., 291).

Qara qoçun dərisinə dua yazıb evə qoysan, o evdən cin-şeytan qaçar (Qarabağ: 2014. IX c., 291).

İlanın adını çəkəndə deyirlər, xalasının dabanına nəhlət.

Saçının uzanmağın isdəyən adam qırx gün dalbadal başını yuyur. Buna deyirlər, saçını qırxa salmaq.

Qadının yeri-yeri saçı darayıb tükünü küləyə verməsi də yaxşı deyil. Ona görə ki, insanın yaxını ölən zaman saçını yolub küləyə verir.

Çərşənbə günü baş yumaq olmaz (Qarabağ: 2014. VIII c., 365).

Payızda yarpaqlar tökülən zaman çinar ağacının yarpaqları tamamilə tökülərsə, qışın çox sərt keçəcəyinə işarədi. Amma çinarın baş tərəfində yarpaqlar qalarsa, qışın çox sərt keçməyəcəyinə işarədir.

Göz səyriyən zaman deyirlər, xeyirə səyrisin və həmin gözün üstünə qırmızı rəngdə sap və ya qırmızı rəngdə başqa parça da qoymaq olar.

Qızılca çıxaran adama eşşək südü içirirlər ki, qızılcanı yüngül keçirsin. Ancaq südü içən adam eşşək südü olduğun bilməməlidir.

Gözünə itdirsəyi çıxan adama deyirlər. İtin payın yemisən, ona görə gözünə itdirsəyi çıxıb, hələ qırxı da çıxacaq.

Qızıl yeli olan adamı suyun içinə qızıl salıb həmin su ilə yuyundururlar.

Dilin uc hissəsinə yara çıxanda həmin adam özündən yaşca kiçik olan adama deyir: dilimə dilbar çıxıb. O da deyir, tüpür, yerə düşsün. Deyir tüpürdüm, düşmədi. Bu proses üç dəfə təkrar olunur.

Həmin inancın Şəki bölgəsində bu gün də işlənməkdə olan variantı belədir:

Dilin uc kütləsində yara və düyün hiss edən adam özündən yaşca kiçiyə üç dəfə deyər: dilimə düyün düşütdü. Cavabında – üç dəfə tüpür, yerə düşsün, diyərlər (AFA: 2002. VI c., 389).

Eşşək anqıranda dərhal başını qaşmalısan, yoxsa keçəl düşərsən.

Evdən hörümçək sallananda evə qonaq gələcəyinə işarədir. Həmin hörümçəyi öldürmək olmaz.

Axar suya mundar şey atmazlar. Deyirlər ki, suda mələklər yaşayır, ona görə günahdır.

Su içən adamı qəfildən vurmaq olmaz. Deyirlər ki, su içən adamı ilan da vurmaz.

Pis yuxu görən zaman heç kimə danışmaq olmaz. Ancaq axar suya danışmaq lazımdır ki, axar su yuxunun ağırlığının aparsın.

Uzanmış adamın üstündən keçmək olmaz. Ona görə ki, həmin adam azarın-bezarın, ağırlığın uzanan adamın üstünə tökür. Ona görə həmin adam geri qayıtmalıdır.

Yanan ocağı su ilə söndürmək günahdır. Söndürən zaman “bissimillah” demək lazımdır.

İki qohum-qonşu arasında dava-dalaş və hətta ölüm işi olarsa, bu zaman qannıçılığı aradan götürmək və ya yumşaltmaq üçün günahkar tərəf sayılıb-seçilən seyidi götürüb həmin dava və ya ölüm olan yerə aparsalar, heç kim seyidin sözün yerə salmaz. Qorxarlar ki, seyidin ahı onları tutar.

Yuxuda camış görən adam başına pis iş gələcəyindən qorxar.

İki nəfər biri-birindən xəbərsiz bir sözü eyni zamanda desələr, biri-birinə deyirlər: nə vaxt sevinəcəyik?

Eyni vaxtda iki nəfərin ürəyinə damıbsa – onlardan biri fikrini o birini qabaqlayaraq – özü də bilmədən deyirsə, bu şəxs o birinnən çox yaşiyər. Qarşı tərəf bu zaman deyər: sən mənənin çox yaşiyəcəhsən. Hindicə məəm də ürəyimə həmin fikir gəlmişdi (AFA: 2002. VI c., 387).

Ayın çıxdığını görən zaman üç dəfə salavat vermək lazımdır.

Qaranquşlar göy üzündə topa uçarlarsa, gün çıxacağına; alçaxdan, dağınıq uçarlarsa, yağış yağacağına işarədir (AFA: 2002. VI c., 387).

Qarabağda “Fatma ana” adlanan cücünü tutub əlinin üstünə qoyub deyirlər: Fatma ana, uç, uç, əziz adamlarından və kimindən nigarandırsa, onun adını çəkib deyirsən, uçağan, uçağan, uç, qardaşımnan mənə bir xəbər gətir.

Qarabağ variantında bu inanc zamanı həsrətində olduğu adamdan xəbər istənilir. Amma inancın Şəkiddə işlənən variantında isə, sadəcə, ondan uçub getməsi istənilir:

Fatma bacı adlanan cücünü tutub saxlamaq və ya öldürmək günahdır. Fatma bacını belə sözlərlə sığal edərlər: Fatma bacı, Fatma bacı, yağ əppək verim, bal əppək verim, uç, uç, qaç. (AFA: 2002. VI c., 387)

Atanın qarğıışı ağır olar, ananın qarğışının qarşısını südü kəsər.

Qonşudan sarımsaq alan zaman sarımsağı ələ verməzlər, yerə qoyulmalıdı. Yerdən götürmək lazımdır. İnanclar Azərbaycanda xalq arasında sinama, yozum, inam adı ilə tanınan janr olmuşdur. Çünki bu nümunələr əsrlər boyu sinanaraq xalqın yaddaşında yaşayaraq yayılmışdır. İnanclar ilkin mifoloji düşüncədə bir çox hallarda əfsanələrlə bağlı olur. Qeyd edək ki, L.Simonsuuri və G.Burde kimi araşdırıcılar da əfsanələri daha çox inanclarla, bağlayır (Азбелев, С.Н., s.186;

s.187). Burada “inanclar” ifadəsi dolayısı ilə “gerçəkliyin qeyri-adi izah edilməsi” kimi anlaşılr.

Araşdırmadan məlum olur ki, Azərbaycanın digər bölgələrində olduğu kimi, Qarabağ bölgəsində də xalq arasında mövcud olan və dinlə o qədər də əlaqəsi olmayıb daha çox mifik təfəkkürə söykənən inanclar uzun müddət sınınmış, xalq arasında geniş yayılmışdır. Hər bir inanc öz mənşəyi etibarilə qədim tarixi köklərə malikdir.

Mərasim folklorumuzda inancların müxtəlif növləri mövcuddur. Bunlara misal olaraq təbiət hadisələri ilə bağlı inancları, bitki və heyvanlar aləmi ilə bağlı inancları, əsatiri görüşlərlə bağlı inancları və məişətlə bağlı inancları göstərə bilərik.

Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində, o cümlədən Qarabağ bölgəsində məişət və mərasimlərlə bağlı inanclar daha çoxdur. Bu inanclar müxtəlif bölgələrdə az fərqlə ehtiva etdiyi məzmun baxımından oxşarlıq təşkil etməkdədir. Bu onunla bağlıdır ki, bu inancların baş alıb gəldiyi ilkin mənbə – mifoloji dünyagörüşləri vahid qaynaqdan vüsət alır.

Məqalədə Qarabağ bölgəsində yaşayan insanların məişəti, mərasimləri ilə bağlı olan inanclara aid maraqlı nümunələr verilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev, B. Haqqın səsi. Bakı, Azərnəşr, 1989, 140 s.
2. Azərbaycan folkloru antologiyası, VI kitab. Tərtib edən: H. Bakı, Nurlan, – 2002. – 494 s.
3. Azərbaycan folkloru antologiyası, VII c. Tərtib edənlər: H.İsmayılov, Q.Süleymanov. Bakı, Səda, – 2002. – 464 s.
4. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, IX c. Tərtib edən: İ.Rüstəmzadə. Bakı, Zərdabi LTD MMC, – 2014. – 401 s.
5. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, VIII c, İ.Rüstəmzadə. Bakı, Zərdabi LTD MMC, – 2014. – 440s.
6. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III c., Tərtib edən: İ.Rüstəmzadə. Bakı, Elm və təhsil, – 2012. – 418 s.
7. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. I c. Bakı: Turan, –2002. – 680 s.

Türk dilində

8. Kalafat Y. Balkanlar’dan Uluğ Türkiistan’a Türk Halk İnançları – I. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002, 381 s.

Rus dilində

Азбелев С.Н. Проблемы международной систематизации преданий и легенд // – Ленинград: Русский фольклор: Специфика фольклорных жанров. – 1966. – с. 176-195.

